

# 2

KLAUDIA KOCHAN

## ***Przestępstwa przeciwko moralności<sup>1</sup> w etiopskim ustawodawstwie karnym***

Opiekun naukowy: dr hab. Monika Całkiewicz, prof. ALK

**Klaudia Kochan** – studentka prawa Akademii Leona Koźmińskiego oraz Wydziału Orientalistycznego Uniwersytetu Warszawskiego (kierunek afrykanistyka). Autorka artykułów w pismach „Midrasz” i „Loża Wschodu”. Zna język angielski i hiszpański; postępuje się również językiem hausa.

---

<sup>1</sup> W oryginale: *crimes against morality*.

## 1. Wstęp

Etiopia jest krajem położonym we wschodniej części kontynentu afrykańskiego, w tzw. Rogu Afryki. Jest to państwo o długiej i niezwykle interesującej historii oraz tradycji. Zdaniem wielu Polaków w krajach afrykańskich nadal obowiązuje tzw. prawo dżungli, a wymiar sprawiedliwości praktycznie nie istnieje. Rzeczywistość wygląda jednak inaczej. W Republice Federalnej Etiopii obowiązuje prawo stanowione, a pierwsze spisane kodyfikacje pojawiły się tam już około XV wieku. Źródła dzisiejszego ustawodawstwa etiopskiego można szukać zarówno w prawie zwyczajowym, jak i w prawie państw europejskich.

Celem badawczym niniejszej pracy jest opis dwóch grup przestępstw przeciwko moralności wymienionych w etiopskim Kodeksie karnym z 1957 r. i analiza Kodeksu karnego z 2004 r. pod kątem zmian, jakie wprowadził w tym zakresie. W pierwszej części pracy koncentruję się na zarysowaniu historii ustawodawstwa karnego w Etiopii. Następnie opiszę grupę przestępstw określanych jako „obraza wolności seksualnej i czystości”<sup>2</sup> w ustawie karnej z 1957 r. oraz omówię zmiany wprowadzone w tej kwestii kodyfikacją z 2004 roku. W dalszej części opracowania przeanalizuję zmiany dotyczące przestępstw określanych jako „dewiacje seksualne”<sup>3</sup>, wprowadzone w 2004 roku.

Podczas badania wybranego przeze mnie zagadnienia opierałam się przede wszystkim na oryginalnym tekście ustaw oraz opracowaniach, które udało mi się zdobyć podczas podróży do Etiopii. Niezwykle cenne były również rozmowy przeprowadzone z Etiopczykami, którzy na co dzień zajmują się prawem.

## 2. Ustawodawstwo karne w Etiopii – zarys historyczny

Na terenie dzisiejszej Etiopii aż do XV w. obowiązywało prawo zwyczajowe. Za pierwszą kodyfikację uznaje się księgę *Fytha Negest* (w gyyz: ፍትሐ ነገሥት; tytuł ten można przetłumaczyć jako *Prawo królów*). Jej autorstwo niekiedy przypisywało się „trzystu świętym mężom”. Owymi „świętymi mężami” mieli być zgromadzeni na Soborze Nicejskim w 325 r. biskupi ortodoksyjni, którzy rzekomo stworzyli kodyfikację na prośbę cesarza Konstantyna (Lowenstein 1967: 57). Obecnie wiadomo, iż *Fytha Negest* wywodzi się od dzieła *Mağmū al-qawānīn* (arabski: *Zbiór kanonów*), które zostało stworzone w 1238 r. przez koptyjskiego jurystę Abū al-Fadā'il Ibn al'Assāl aṣ-Ṣafī'ego (Paulos Tzauda 2009: 3). Aṣ-Ṣafī był chrześcijaninem pochodzenia egipskiego. Swoje dzieło, oparte w dużej mierze na Pentateuchu, Starym i Nowym Testamencie, rzymskim prawie cywilnym oraz

<sup>2</sup> Woryginalne: *injury to sexual liberty and chastity*.

<sup>3</sup> Woryginalne: *sexual deviations*.

doktrynie prawa koranicznego, podzielił na dwie części. Pierwsza z nich dotyczyła kwestii związanych z religią, druga regulowała sprawy świeckie.

Istnieją różne hipotezy dotyczące pochodzenia etiopskiej wersji księgi. Jedna z legend mówi o tym, że *Fytha Negest* spadła z nieba w okresie panowania rzymskiego cesarza Konstantyna – z tego właśnie względu popularna nazwa *Prawa królów* brzmi *Jebahyria hyg* (*Prawo zza morza*) (Seta 1999: 21). Współcześnie uważa się, że *Fytha Negest* dotarła do Etiopii w okresie panowania cesarza Zera Jaykoba, władającego państwem w latach 1434–1468. Jak donoszą przekazy, na polecenie władcy księga została sprowadzona do Etiopii i przetłumaczona z języka arabskiego na gyyz przez jednego z cesarskich dworzan. Był to pochodzący z Egiptu Pietras Abda Sajjd (Paulos Tzauda 2009: 3).

Wprowadzenie nowych zasad prawnych, określonych w *Fytha Negest*, nie spowodowało zaprzestania stosowania reguł prawa zwyczajowego. Oba systemy funkcjonowały równolegle. „Prawo królów” nie było powszechnie znane na prowincji, tym samym można stwierdzić, iż ludność zamieszkująca tereny położone z dala od ówczesnego centrum cesarstwa nie stosowała jego regulacji. Mimo to, *Fytha Negest* odgrywała znaczącą rolę, a jej przepisy, dotyczące zarówno kwestii cywilnych, jak i karnych, były według kronik stosowane przez cesarzy takich jak Susnyjos, Ijasu II czy Teodor II. Profesor Aberra Jembere, uczony zajmujący się historią prawa w Etiopii, w swojej książce *Intruduction to the Legal History of Etiopia, 1434–1974*, stwierdza, że *Fytha Negest* została oficjalnie włączona do etiopskiego systemu prawa przez cesarza Menelika II<sup>4</sup>, który powołał pierwszy gabinet ministrów (Paulos Tzauda 2009: 6). Art. 2 dokumentu dotyczącego praw i obowiązków ministra sprawiedliwości stanowił, że musi on „kontrolować każdy wyrok sumiennie i zgodnie z *Fytha Negest*” (Paulos Tzauda 2009: 4). Wielką rolę *Prawa królów* podkreślali również inni etiopscy władcy. W przedmowie do pierwszego wydania księgi w 1968 r. cesarz Hajle Syllasje I pisał: „*Fytha Negest* była czczona, popierana i stosowana zarówno przez rząd naszego Cesarstwa, jak i przez kościół”.

Aż do 1930 r. organy cesarskie wymierzały kary jedynie w przypadku przestępstw narażających na szwank cesarza i jego królestwo (Seta 1999: 31). Inne czyny (np. zabójstwo czy kradzież) miały charakter „prywatny” – to pokrzywdzony lub jego rodzina decydowali o wszczęciu ewentualnego postępowania, ugodzie lub darowaniu winy. Jeżeli zdecydowali się oskarżyć sprawcę, mogli dochodzić zadośćuczynienia, opierając się albo na prawie zwyczajowym, albo na regulacjach *Fytha Negest* (Seta: 1999: 31–32).

<sup>4</sup> Lata panowania: 1889–1913.

Sytuacja uległa zmianie, kiedy w 1930 r., w katedrze Świętego Jerzego (Bartnicki, Mantel-Niećko 1987: 357) koronowano ras Teferi Mekonnyna, który został cesarzem, obierając imię Hajle Syllasje I. Proklamowano wówczas pierwszy etiopski kodeks karny, który był wyrazem dążeń kraju do otwarcia się na nowoczesne trendy (Lowenstein 1967: 59). Kodeks ten był pierwszą próbą usystematyzowania i unifikacji prawa zwyczajowego. W akcie prawnym można było dostrzec inspiracje zaczerpnięte z *Fytha Negest*, a także z ustawodawstwa europejskiego (Graven 1965: 1). Kodeks składał się z dwóch części: ogólnej i szczególnej, w której znajdowały się definicje czynów zabronionych oraz zagrożenia karą za wykroczenia i przestępstwa przeciwko państwu, życiu i zdrowiu oraz własności. Kodyfikacja odrzucała stosowaną do tej pory sankcję karną, którą było okaleczenie. Po wielu wahaniach, jako karę cielesną, pozostawiono natomiast chłostę (Lowenstein 1967: 59). Uwzględniono również karę śmierci, która za niektóre przestępstwa (morderstwo, zdrada stanu, ludobójstwo, zamach wymierzony w Konstytucję) grozi po dziś dzień<sup>5</sup>.

Ustawa karna w swojej części ogólnej normowała także zagadnienia usiłowania popełnienia przestępstwa, współudziału czy okoliczności łagodzących (Lowenstein 1967: 59). Przyjęto zasadę, zgodnie z którą czyny niewymienione wprost w kodyfikacji nie stanowiły przestępstwa. Co ciekawe, sądy nie wymierzały kary za przestępstwa popełnione w wyniku wiary w przesady. Kodeks nie uwzględniał jednakże niektórych zagadnień – brakowało w nim regulacji dotyczących m.in. pojęcia winy, recydywy czy przestępców młodocianych (Graven 1965: 1).

W kolejnych latach kraj przeszedł wiele reform, które niekiedy prowadziły do nowelizacji publikowanych w oficjalnym wydawnictwie rządowym *Negarit Gazeta* (Lowenstein 1967: 61). W połowie XX w. w Etiopii zaczęło rozwijać się szkolnictwo wyższe – w stolicy państwa, Addis Ababie, założono University College, który w 1961 r. został przekształcony w Uniwersytet im. Hajle Syllasje I (Bartnicki, Mantel-Niećko 1987: 419). Co istotne, na uczelni powstał również wydział prawa. W tym okresie zaczęto dostrzegać i omawiać liczne braki Kodeksu karnego, w związku z czym zwrócono się o pomoc do ekspertów z Europy. Stwierdzono, że rewizja Kodeksu byłaby bezcelowa i powstać musi nowy akt prawny, który w dalszym ciągu będzie opierał się na tradycji etiopskiej. Wiele nowych rozwiązań miało być zaczerpniętych z ustawodawstwa krajów europejskich, zwłaszcza Szwajcarii. Silne inspiracje prawem szwajcarskim wynikały z faktu, że oba państwa łączyła

---

<sup>5</sup> Ostatni raz kara śmierci została wykonana w Etiopii w 2007 roku. Skazanym był Tsehaje Uelde Syllasje, były członek *Tigre People's Liberation Front*, uznany winnym morderstwa Kynfje Gebre Medhina – szefa służb bezpieczeństwa i prawej ręki Melesa Zenaui, byłego prezydenta Etiopii (lata 1991–1995), który po skończeniu kadencji zaczął sprawować funkcję premiera.

różnorodność ludów, języków oraz tradycji prawnych (Graven 1965: 2). W wyniku tej współpracy powstał nowy akt prawny. Nowy Kodeks karny przyjęto 23 lipca 1957 r., a zaczął on obowiązywać 5 maja 1958 roku.

Ustawa karna z 1957 r. rozpoczynała się przedmową „Walecznego Lwa z Plemienia Judy”, „Wybrańca Boga”, cesarza Etiopii Hajle Syllasje I, który pisał, że nowy kodeks ma opierać się na „geniuszu etiopskiej tradycji prawnej i związanych z nią instytucji, które wywodzą się z nieznannej gdzie indziej ciągłości tradycji sięgającej starożytności<sup>6</sup>”. Nowy Kodeks określał zagrożenia karą za poszczególne przestępstwa, uwzględniał stopień zawinienia, a także regulował kwestię przestępstw popełnianych przez młodocianych. Sędziowie, noszący tradycyjny tytuł *afenygus* (tłum: usta króla) rozpatrywali sprawy w imieniu cesarza.

Kodeks karny był jeszcze potem kilkukrotnie nowelizowany. W 1974 r. doszło do puczu wojskowego przeprowadzonego przez Komitet Koordynacyjny Sił Zbrojnych (Bartnicki, Mantel-Niećko 1987: 468) (*Derg*) pod przywództwem majora Mengystu Hajle Marjama. Rządy komunistów były właściwie wojskową dyktaturą, w dużej mierze ignorującą dotychczasowe ustawodawstwo i stosującą brutalne represje. W 1976 r. dokonano rewizji postanowień Kodeksu karnego i wprowadzono karę śmierci za przestępstwa ekonomiczne oraz działalność antyrewolucyjną. Za przestępstwa ekonomiczne uznano m.in. innymi gromadzenie i spekulację cen towarów konsumpcyjnych oraz ingerencję w ich dystrybucję.

W 1991 r. opozycja obaliła rządzący reżim, a po krótkim panowaniu rządu tymczasowego Etiopia została przekształconą w republikę federalną. W 1995 r. prezydentem został Negasso Giadada, a premierem – Meles Zenawi. Zmiany ustrojowe nie pozostały bez wpływu na prawodawstwo. W 1995 r. uchwalono nową Konstytucję, która wprowadziła system parlamentarny z dwuizbową organizacją i po raz pierwszy w historii kraju ustanowiła niezawisłość sądownictwa (Raport Bank, [http: 3](http://3)). W 2004 r. przyjęto tekst nowego, trzeciego Kodeksu karnego, który wszedł w życie 9 maja 2005 r. i nadal jest obowiązującą ustawą.

### **3. Przestępstwa przeciwko moralności w etiopskiej ustawie karnej z 1957 r. – czyny określane jako „obraza wolności seksualnej i niewinności”<sup>7</sup>**

Regulacje dotyczące przestępstw zaliczanych do grupy „obraza wolności seksualnej i niewinności” zawarte były w art. 589–599 Kodeksu karnego.

<sup>6</sup> W oryginale: *genius of Ethiopian legal traditions and institutions which have origins of unparalleled antiquity and continuity*, za: Proclamation No. 158/1957 *The Penal Code of Ethiopia*.

<sup>7</sup> W oryginale: *injury to sexual liberty and chastity*.

Artykuł 589 odnosi się do przestępstwa zgwałcenia, polegającego na zmuszeniu kobiety do odbycia pozamałżeńskiego stosunku płciowego poprzez użycie przemocy, zastraszenie lub pozbawienie ofiarę przytomności. Karą za zgwałcenie jest „rygorystyczne pozbawienie wolności”<sup>8</sup> na okres nieprzekraczający dziesięciu lat. Nie jest przestępstwem doprowadzenie kobiety do odbycia stosunku płciowego, jeżeli pokrzywdzona pozostaje w związku małżeńskim ze sprawcą. Co więcej, ustawa karna z 1957 r. nie przewiduje przestępstwa zgwałcenia mężczyzny przez kobietę. Kodeks karny wyróżnia również trzy kwalifikowane typy zgwałcenia. Zachodzą one wtedy, gdy sprawca dopuszcza się zgwałcenia: a) na dziecku poniżej 15. roku życia; b) na pacjentce szpitala, mieszkance przytułku, schroniska, jakiegokolwiek placówki oświatowej, domu poprawczego, więzienia lub aresztu, która jest pod nadzorem lub kontrolą sprawcy albo pozostaje w nim w stosunku zależności; c) w porozumieniu z inną osobą. W przypadku typu kwalifikowanego sprawca może zostać skazany na 15 lat pozbawienia wolności.

Art. 590 Kodeksu karnego stanowi, że ktokolwiek (niezależnie od tego, czy jest to mężczyzna, czy kobieta) zmusza osobę przeciwnej płci niepozostającą ze sprawcą w związku małżeńskim do wykonania lub poddania się czynności odpowiadającej aktowi seksualnemu poprzez użycie przemocy, zastraszenie lub w jakikolwiek inny sposób uczynienie ofiary niezdolną do oporu, podlega karze „rygorystycznego pozbawienia wolności” nieprzekraczającego ośmiu lat lub „zwykłego pozbawienia wolności” na okres nie krótszy niż sześć miesięcy. Istotą tego czynu jest zatem wymuszenie czynności seksualnej. Podczas rozmów z etiopskimi prawnikami nie udało mi się uzyskać odpowiedzi na pytanie dotyczące celowości rozdzielenia na dwa odrębne przepisy czynu określanego w art. 590 oraz zgwałcenia. Jedynym wytłumaczeniem jest różnica między tymi dwoma przestępstwami polegająca na tym, że wymuszenia czynności seksualnej może dokonać również kobieta, a zgwałcenia nie.

Zgodnie z następnym artykułem, zależnie od powagi danej sprawy, karze „rygorystycznego pozbawienia wolności” do lat pięciu lub karze „zwykłego

---

<sup>8</sup> Etiopskie prawo karne rozróżnia dwa rodzaje pozbawienia wolności: *simple imprisonment* (w niniejszej pracy określane jako „zwykłe pozbawienie wolności”) oraz *rigorous imprisonment* (w niniejszej pracy określane jako „rygorystyczne pozbawienie wolności”). *Simple imprisonment* stosowane jest w przypadkach, gdy przestępstwo spełniło łącznie dwie przesłanki: jego istota nie jest bardzo poważna, a sprawca nie stanowi zagrożenia dla społeczeństwa. Co do zasady okres „zwykłego pozbawienia wolności” wynosi od dziesięciu dni do trzech lat. *Rigorous imprisonment* stosuje się natomiast, gdy popełniono bardzo poważne przestępstwo, a sprawca jest zagrożeniem dla społeczeństwa. Okres „rygorystycznego pozbawienia wolności” wynosi od roku do dwudziestu pięciu lat. Dla niektórych przestępstw przewidziane jest też dożywotnie „rygorystyczne pozbawienie wolności”.

pozbawienia wolności” nie krótszej niż trzy miesiące podlega osoba, która wiedząc o stanie umysłowym ofiary, odbywa stosunek płciowy lub inną czynność seksualną z idiotą<sup>9</sup>, osobą opóźnioną w rozwoju, obłąkaną, nieprzytomną albo niezdolną do pojęcia znaczenia swoich czynów. W tym typie przestępstwa sprawca działa bez użycia przemocy albo zastraszenia, jednakże w celu wyrządzenia szkody może wprowadzić ofiarę w błąd.

Według art. 592 Kodeksu karnego kto, wykorzystując sprawowaną przez siebie funkcję lub stanowisko, odbywa stosunek płciowy lub inną czynność seksualną z pacjentem szpitala, mieszkańcem przytułku, schroniska, jakiegokolwiek placówki oświatowej, domu poprawczego, więzienia lub aresztu będącym pod kierownictwem, nadzorem lub władzą sprawcy, podlega karze (w zależności od powagi danej sprawy) „rygorystycznego pozbawienia wolności” do lat pięciu lub co najmniej trzymiesięcznego „zwykłego pozbawienia wolności”.

Następny przepis reguluje przestępstwo wnioskowe, jakim jest „wykorzystanie niedoli albo zależności kobiety<sup>10</sup>”. Ustawodawca penalizuje tu zachowanie polegające na doprowadzeniu kobiety do obcowania płciowego albo innej czynności seksualnej poprzez wykorzystanie jej złej sytuacji materialnej, cierpienia psychicznego lub władzy, jaką nad nią ma ze względu na sprawowane stanowisko albo funkcję opiekuna, nauczyciela, mentora lub pracodawcy ofiary. Karą za tego typu czyn bezprawny jest „zwykłe pozbawienie wolności”.

Kolejny przepis stanowi, iż kto doprowadza osobę (niebędącą dzieckiem sprawcy<sup>11</sup>) poniżej piętnastego roku życia do obcowania płciowego albo do innej czynności seksualnej, podlega karze „rygorystycznego pozbawienia wolności” do lat pięciu. Taką samą karą (lub „zwykłym pozbawieniem wolności”, nie krótszym niż trzy miesiące) zagrożona jest osoba, która celowo wykonuje czynności seksualne w obecności dziecka. Typ kwalifikowany dotyczy sytuacji, w której pokrzywdzony jest: a) uczniem, terminatorem, pensjonariuszem szkoły lub służącym sprawcy, albo jest mu w jakikolwiek inny sposób podległy; b) adoptowanym dzieckiem sprawcy, dzieckiem jego współmałżonka albo pozostaje pod jego opieką. W takim przypadku karą jest „rygorystyczne pozbawienie wolności” do lat ośmiu.

W następnym artykule ustawodawca stwierdza, że „zwykłemu pozbawieniu wolności” podlega osoba, która odbywa stosunek płciowy lub inną czynność seksualną z osobą przeciwnej płci w wieku od 15 do 18 lat. W przypadku, gdy pokrzywdzony jest adoptowanym dzieckiem sprawcy, dzieckiem jego współmał-

<sup>9</sup> „Idiota” użyte w tym kontekście oznacza osobę upośledzoną umysłowo. Termin „idiotyizm” nie jest już używany w medycynie ze względu na jego pejoratywne znaczenie potoczne.

<sup>10</sup> W oryginale: *taking advantage of the distress or dependence of a woman*.

<sup>11</sup> Kazirodztwo jest karalne na mocy odrębnego przepisu – art. 621.

żonka albo pozostaje pod jego opieką lub jest w inny sposób zależny od sprawcy, karą jest „zwykle pozbawienie wolności” na okres nie krótszy od trzech miesięcy albo „rygorystyczne pozbawienie wolności” do lat pięciu.

Art. 596 odnosi się z kolei do przestępstwa uwiedzenia. Jest to kolejne przestępstwo wnioskowe, zagrożone karą „zwykłego pozbawienia wolności”. Sprawcą jest osoba, która, wykorzystując brak doświadczenia kobiety w wieku 15–18 lat, nakłania ją do obcowania płciowego przez obietnicę małżeństwa lub inne oszustwo.

Kolejny przepis stanowi, że małoletni, który został uwiedzony lub w inny sposób stał się ofiarą dorosłego, nie podlega karze. Mogą jednakże zostać zastosowane środki re-edukacyjne. Ustęp drugi powyższego przepisu przewiduje możliwość zastosowania okoliczności łagodzących dla sprawcy przestępstwa przeciwko wolności seksualnej w przypadku, gdy jego czyn został sprowokowany przez małoletnią ofiarę.

Artykuł 598 określa okoliczności, które mogą zaostrzyć wymiar kary. W każdym przypadku przestępstwa na tle seksualnym<sup>12</sup>, kara „rygorystycznego pozbawienia wolności” powinna wynosić od trzech do dziesięciu lat, jeżeli a) sprawca używa przemocy, zastraszenia lub przymusu albo w jakikolwiek inny sposób pozbawia swoją ofiarę możliwości oporu lub dokonuje czynu z wyjątkowym okrucieństwem; b) sprawca zapładnia swoją ofiarę albo zaraża ją chorobą weneryczną, jeżeli był świadomy jej nosicielstwa; c) czyn sprawcy doprowadza ofiarę do popełnienia samobójstwa ze względu na stres, wstyd lub rozpacz.

W ostatnim artykule tej sekcji<sup>13</sup> Kodeksu, ustanowiona zostaje zasada, zgodnie z którą w przypadku, gdy ofiarą przestępstwa na tle seksualnym jest osoba, która z własnej woli zawarła małżeństwo ze sprawcą, a ich związek małżeński nie został potem uznany za niemający mocy prawnej, sprawcy nie można oskarżyć. Jeżeli przed wejściem w życie Kodeksu karnego z 1957 r. rozpoczęto postępowanie w takiej sprawie, a sprawcę skazano, należy bezzwłocznie zakończyć wykonywanie wyroku.

#### **4. Czyny określane jako „obraza wolności seksualnej i czystości” – zmiany wprowadzone przepisami Kodeksu karnego z 2004 r.**

Nowy Kodeks karny pozostawia właściwie bez zmian regulacje dotyczące przestępstwa zgwałcenia. Jedyną modyfikacją jest podniesienie granic wymiaru kary. Przy zwykłym zgwałceniu karą jest „rygorystyczne pozbawienie wolności”

<sup>12</sup> W oryginale: *sexual outrages*.

<sup>13</sup> Etiopski kodeks karny dzieli się na: części, księgi, tytuły, rozdziały, sekcje i podsekcje.



od pięciu do piętnastu lat. W przypadku typów kwalifikowanych, „rygorystyczne pozbawienie wolności” wynosi od pięciu do dwudziestu pięciu lat.

Ciekawa innowacja zawarta jest w następnym artykule (621) – przewiduje on przestępstwo zgwałcenia popełnione przez kobietę. Stanowi, że kobieta, która zmusza mężczyznę do odbycia stosunku płciowego, podlega karze „rygorystycznego pozbawienia wolności” do lat pięciu. Z jednej strony ten artykuł jest dowodem postępu myśli prawnej – we wcześniejszej kodyfikacji możliwe było jedynie zgwałcenie dokonane przez mężczyznę. Z drugiej strony, niższa kara świadczy o tym, że w Etiopii zgwałcenie uważane jest za mniej szkodliwe, jeżeli jego sprawcą była kobieta.

Następne przepisy Kodeksu odpowiadają uregulowaniom art. 590, 591 i 592 Kodeksu karnego z 1957 r. Jedynymi zmianami jest modyfikacja granic wymiaru karu: a) w przypadku przestępstwa opisanego w art. 590 k.k. z 1957 r. jest to obecnie „zwykle pozbawienie wolności” na okres nie krótszy niż rok albo „rygorystyczne pozbawienie wolności” do lat dziesięciu; b) w przypadku przestępstwa opisanego w art. 591 k.k. z 1957 r. jest to obecnie „zwykle pozbawienie wolności” na przynajmniej jeden rok albo „rygorystyczne pozbawienie wolności” do lat piętnastu; c) w przypadku przestępstwa opisanego w art. 592 k.k. z 1957 r. jest to obecnie „zwykle pozbawienie wolności” na okres przynajmniej jednego roku albo „rygorystyczne pozbawienie wolności” do lat piętnastu.

Art. 625 ustawy karnej z 2004 r. pozostawia bez zmian poprzednie uregulowania dotyczące przestępstwa polegającego na „wykorzystaniu niedoli albo zależności kobiety”.

Art. 626 Kodeksu z 2004 r. odpowiada byłemu artykułowi 595. Jedną ze zmian wprowadzonych przez nową ustawę jest zmiana wieku pokrzywdzonego – w poprzedniej ustawie penalizowane było przestępstwo na tle seksualnym, gdy pokrzywdzony miał od 15 do 18 lat. W obecnym stanie prawnym wiek ten ujęty jest w granicach 13.–18. roku życia. Co więcej, w nowej kodyfikacji sprawcą może być również kobieta doprowadzająca małoletniego do odbycia stosunku płciowego. Podobnie jak w przypadku zgwałcenia kara w takiej sytuacji jest niższa, niż gdy sprawcą jest mężczyzna. Kobiecie za ten czyn zagraża kara „rygorystycznego pozbawienia wolności” do lat siedmiu.

Art. 627 Kodeksu z 2004 r. odpowiada byłemu artykułowi 594. Jest on wyraźnym dowodem na zaostrzenie polityki przeciwko pedofilii. Obecnie osoba, która doprowadza dziecko poniżej 13. roku życia do odbycia stosunku płciowego albo innej czynności seksualnej, podlega karze „rygorystycznego pozbawienia wolności” od trzynastu do dwudziestu pięciu lat. Jest to znaczna zmiana, biorąc pod uwagę, że ustawa z 1957 r. przewidywała karę pozbawienia wolności do lat pięciu. Niższą karą obwarowane jest sprawstwo kobiety – kara „rygorystycznego

pozbawienia wolności” wynosi w tym przypadku do lat dziesięciu. Kolejne zapisy tego artykułu wprowadzają jedynie zmiany w postaci zaostrzenia wymiaru kary, gdy ofiara jest uczniem, terminatorem, pensjonariuszem szkoły lub służącym sprawcy, albo jest mu w jakikolwiek inny sposób podległy.

Przepis 628 określa okoliczności, które mogą wpłynąć na zaostrzenie wymiaru kary. Są one takie same jak w poprzedniej ustawie. Jediną modyfikacją jest to, że obecnie sprawcę można skazać na „rygorystyczne pozbawienie wolności” od pięciu do dwudziestu pięciu lat.

Omawiana przeze mnie sekcja przestępstw określanych jako „obraza wolności seksualnej i czystości” została skrócona przez ustawodawcę w 2004 roku. Obecnie nie przewiduje się już przestępstwa „uwiedzenia” (dawny art. 596) ani złagodzenia odpowiedzialności karnej w przypadku, gdy sprawca został sprowokowany przez małoletniego (dawny art. 597). Wyrazem postępu myśli prawnej jest również wyłączenie zasady stanowiącej, że odpowiedzialności karnej nie podlega sprawca, który pozostaje z ofiarą w ważnym związku małżeńskim.

## **5. Przestępstwa przeciwko moralności w etiopskiej ustawie karnej z 1957 r. – czyny określone jako „dewiacje seksualne”**

Pierwszym z przestępstw uznawanych za „dewiacje seksualne” jest homoseksualizm. Artykuł 600 stanowi, że ktokolwiek odbywa stosunek płciowy lub dokonuje innych czynności płciowych z osobą tej samej płci, podlega karze „zwykłego pozbawienia wolności”. Jeżeli ofiarą jest dziecko lub osoba małoletnia, stosuje się przepisy art. 597 (opisanego w poprzedniej części pracy).

Kolejny artykuł określa typy kwalifikowane przestępstwa homoseksualizmu. Według ustępu pierwszego karą powinno być „zwykłe pozbawienie wolności” nie krótsze niż trzy miesiące, a w poważniejszych sprawach „rygorystyczne pozbawienie wolności do lat pięciu, jeżeli sprawca: a) wykorzystuje złą sytuację materialną ofiary, jej cierpienie psychiczne albo władzę, jaką nad nią ma ze względu na sprawowane stanowisko albo funkcję opiekuna, nauczyciela, mentora lub pracodawcy ofiary lub jakikolwiek inny związek zależności lub b) z tego typu czynności seksualnych czyni swoją pracę zarobkową. Kolejny ustęp wskazuje na to, że karą powinno być „rygorystyczne pozbawienie wolności” na okres od trzech do ośmiu lat, jeżeli: a) sprawca używa przemocy, zastraszenia lub wymuszenia, nabierania lub oszustwa albo wykorzystuje niezdolność ofiary do stawienia oporu lub jej stan umysłowy albo nieprzytomność; b) sprawca dokonuje czynu z okrucieństwem albo zaraża swoją ofiarę chorobą weneryczną, jeżeli był świadomy jej nosicielstwa; c) sprawca popełnia czyn homoseksualny z osobą poniżej 15. roku życia;

d) czyn sprawcy doprowadza ofiarę do popełnienia samobójstwa ze względu na jej stres, wstyd lub rozpacz. Analizując te postanowienia, można stwierdzić, że przestępstwem homoseksualizmu może być zarówno odbycie stosunku płciowego z osobą tej samej płci wyrażającą na to zgodę, jak i dokonanie któregośkolwiek z przestępstw wymienionych w poprzedniej sekcji Kodeksu karnego, jeżeli ofiarą była osoba tej samej płci co sprawca.

Artykuł 602 stanowi, że karze „zwykłego pozbawienia wolności” podlega osoba, która odbywa stosunek seksualny ze zwierzętami.

Według ostatniego artykułu tej sekcji Kodeksu powyższe przepisy nie wykluczają możliwości zastosowania odpowiednich środków leczniczych lub zabezpieczających w patologicznych przypadkach, kiedy sprawca jest uznany przez biegłych za niepoczytalnego.

## **6. Czyny określane jako „dewiacje seksualne” – zmiany wprowadzone przepisami Kodeksu karnego z 2004 r.**

Nowy etiopski Kodeks karny również zawiera penalizację zachowań homoseksualnych (art. 629). Typy kwalifikowane przestępstwa (art. 630) pozostają takie same jak w ustawie z 1957 roku. Jediną zmianą w tym zakresie jest podniesienie granic minimalnego wymiaru karu. W przypadku, gdy sprawca a) wykorzystuje złą sytuację materialną ofiary, jej cierpienie psychiczne albo władzę, jaką nad nią ma ze względu na sprawowane stanowisko albo funkcję opiekuna, nauczyciela, mentora lub pracodawcy ofiary lub jakikolwiek inny związek zależności lub b) z tego typu czynności seksualnych czyni swoją pracę zarobkową, podlega karze „zwykłego pozbawienia wolności” na okres nie krótszy niż jeden rok (poprzednio: trzy miesiące) albo (w zależności od powagi danej sprawy) karze „rygorystycznego pozbawienia wolności do lat dziesięciu (wcześniej: pięciu). Z kolei w przypadkach, gdy a) sprawca używa przemocy, zastraszenia lub wymuszenia, nabierania lub oszustwa albo wykorzystuje niezdolność ofiary do stawienia oporu lub jej stan umysłowy albo nieprzytomność; b) sprawca dokonuje czynu z okrucieństwem albo zaraża swoją ofiarę chorobą weneryczną, jeżeli był świadomy jej nosicielstwa; c) sprawca popełnia czyn homoseksualny z osobą poniżej 15. roku życia; d) czyn sprawcy doprowadza ofiarę do popełnienia samobójstwa ze względu na jej stres, wstyd lub rozpacz, karą jest „rygorystyczne pozbawienie wolności” od trzech do piętnastu lat (wcześniej: od trzech do dziesięciu).

Akt homoseksualny dokonany na małoletnim został również dodatkowo wyodrębniony w art. 631. Do dawnych uregulowań dodano dwie nowe zasady. Jedna z nich jeszcze bardziej podnosi granice wymiaru kary – karze „rygorystycznego pozbawienia wolności” od piętnastu do dwudziestu pięciu lat podlega sprawca,

jeżeli pokrzywdzony jest osobą poniżej 13. roku życia. Co ciekawe, wprowadzono też nową regulację, penalizującą stosunek homoseksualny między dorosłą kobietą a małoletnią – karą w tym przypadku jest „rygorystyczne pozbawienie wolności” do lat dziesięciu. Widać zatem, że ustawodawca stwierdził, iż homoseksualizm kobiet, nawet jeżeli pokrzywdzona ma mniej niż 13 lat, jest mniej szkodliwy społecznie niż homoseksualizm mężczyzn. Co więcej, ten sam artykuł przewiduje karę dożywotniego pozbawienia wolności w przypadku, gdy ofiara na jego skutek popełniła samobójstwo.

Zupełnie nowym przepisem jest art. 632 ustawy z 2004 r. Reguluje on sytuację, w której sprawcą przestępstwa na tle seksualnym jest osoba będąca wysokim urzędnikiem lub pracownikiem osoby prawnej<sup>14</sup>, w przypadku gdy poszkodowanym jest małoletni zamieszkujący instytucję utworzoną w celu wychowania, wykształcenia lub w jakikolwiek inny sposób zaopiekowania się dziećmi, jeżeli operowanie lub administrowanie sprawowane przez osobę prawną stworzyło korzystne warunki do popełnienia takiego przestępstwa, albo gdy zostało ono popełnione ze względu na to, iż osoba prawna nie zapewniła wystarczającej ochrony. W tej sytuacji, w razie popełnienia przestępstw wymienionych w art. 626–628 i 631, stosuje się art. 90 części ogólnej Kodeksu. Zgodnie z nim, odpowiedzialna za popełnienie przestępstwa osoba prawna zobowiązana jest uiścić grzywnę, która wynosi odpowiednio: a) do 10 000 ETB<sup>15</sup>, gdy karą jest „zwykle pozbawienie wolności” na okres do lat pięciu; b) do 20 000 ETB gdy karą jest „rygorystyczne pozbawienie wolności” do lat pięciu; c) do 50 000 ETB, gdy karą jest „rygorystyczne pozbawienie wolności” na okres od pięciu do dziesięciu lat; d) do 500 000 ETB, gdy karą jest „rygorystyczne pozbawienie wolności” na okres minimum dziesięciu lat.

Artykuł 633 pozostawia bez zmian kwestię odbycia stosunku seksualnego ze zwierzęciem.

## 7. Zakończenie

Tematyka prawodawstwa etiopskiego jest niezwykle obszernym i ciekawym zagadnieniem. Kwestie przedstawione w powyższym opracowaniu są tylko nieznaczną częścią olbrzymiej ilości analiz, jakie można by wykonać na ten temat. Niestety, wewnętrzne systemy prawne państw afrykańskich w dalszym ciągu niezwykle rzadko stanowią przedmiot zainteresowań badawczych osób spoza tego kontynentu. Jedyne opracowania istniejące na ten temat w języku polskim

<sup>14</sup> W oryginale: *juridical person*.

<sup>15</sup> ETB – birr etiopski. Jest to oficjalna waluta w Etiopii. 100 birrów to około 17 złotych.

dotyczą muzułmańskiego prawa szari'at, stosowanego m.in. w państwach północnoafrykańskich. Brak jednakże publikacji poświęconych prawom państw subsaharyjskich.

Kodeks karny z 2004 r. jest dowodem ewolucji myśli prawnej w Etiopii. Dostrzec można również przemiany kulturowe i socjologiczne, jakie zaszły w społeczeństwie. Najbardziej wyraźnymi przykładami jest dopuszczenie możliwości zgwałcenia mężczyzny przez kobietę oraz zniesienie regulacji, która wyłączała odpowiedzialność karną sprawcy, w przypadku gdy ofiarą była jego żona. Uchylono również przepis, na podstawie którego można było złagodzić wymiar kary, jeżeli sprawca przestępstwa zgwałcenia został sprowokowany przez małoletnią ofiarę. Ustawodawca tym samym położył zwiększony nacisk na dobro dziecka. Widać również zaostrzenie polityki zwalczającej pedofilię – zagrożenie karą za zgwałcenie dziecka jest o wiele większe niż w Kodeksie karnym z 1957 roku.

Niektóre kwestie pozostają jednak bez zmian. W Etiopii, tak jak w wielu innych państwach afrykańskich, w dalszym ciągu karalny jest homoseksualizm. Warto jednakże zwrócić uwagę na fakt, że geje karani są bardziej surowo niż lesbijki. Kiedy zapytałam o przyczynę takiego uregulowania etiopskiego prawnika, uzyskałam informację, że dzieje się tak ze względu na fakt, iż akty homoseksualne między kobietami nie wymagają penetracji oraz niosą za sobą mniejsze ryzyko przeniesienia chorób wenerycznych.

Dokonując analiz systemów prawnych obowiązujących w Afryce, należy pamiętać, jak trudnym wyzwaniem jest stworzenie kodyfikacji w państwach, w których występuje wiele odrębnych, niekiedy bardzo różnych od siebie grup ludności, których interesy i dążenia często bywają sprzeczne. Niektóre państwa, po uzyskaniu niepodległości po okresie kolonialnym, nie mając długiej pisanej tradycji prawnej, przejęły z pewnymi zmianami unormowania krajów kolonizatorów, które nie zawsze odpowiadały lokalnym warunkom. Etiopia była ewenementem na skalę kontynentu, ponieważ oparła się kolonializmowi. Mimo to, ustawodawstwo mocno inspirowało się kodyfikacjami europejskimi. Stało się tak m.in. dlatego, że Hajle Syllasje I, chcąc wprowadzić swój kraj w nową fazę stosunków międzynarodowych, musiał zastosować umożliwiające to uregulowania.

Penalizacja czy legalizacja niektórych zachowań w prawodawstwach tak odmiennych od nas kulturowo krajów może niekiedy wydawać się zaskakująca w ocenie badaczy pochodzenia europejskiego. Należy jednakże mieć na względzie, że niektóre przepisy wywodzą się jeszcze z prawa zwyczajowego poszczególnych ludów. Między innymi dlatego warto byłoby zainteresować się szerzej tą tematyką i wzbogacić nikły stan piśmiennictwa dotyczącego prawa w Afryce. Rezultaty takich badań mogłyby stanowić cenną wiedzę zarówno dla osób zajmujących się na co dzień zagadnieniami związanymi z Afryką, jak i dla prawników.

## Bibliografia

- Bartnicki A., Mantel-Niećko J. (1987) *Historia Etiopii*. Kraków: Ossolineum.
- Graven Ph. (1965) *An Introduction to Ethiopian Penal Code (Arts. 1-84 Penal Code)*. Addis Ababa: Faculty of Law Haile Sellassie I University.
- Lowenstein S. (1967) *Materials for the Study of the Penal Law of Ethiopia*. Addis Ababa.
- Proclamation No. 158/1957 *The Penal Code of Ethiopia*.
- Proclamation No. 414/2004 *The Criminal Code of The Federal Democratic Republic of Ethiopia*.
- Raport World Bank, *Ethiopia. Legal and Judicial Sector Assessment*, [www.siteresources.worldbank.org/INTLAWJUSTINST/Resorce/EthiopiaSt.pdf](http://www.siteresources.worldbank.org/INTLAWJUSTINST/Resorce/EthiopiaSt.pdf) (21.12.2011).
- Sedler R.A. (1965) *The Conflict of Laws in Ethiopia*. Addis Ababa: Faculty of Law Haile Sellassie I University.
- Seta A. (1999) *Reguły Prawne Etiopskiego Cesarstwa*, praca magisterska napisana w Zakładzie Języków i Kultur Afryki Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Tesfaye A. (2004) *The Crime Problem and Its Correction*. Addis Ababa.
- Tzadua Abba Paulos (tłum.) (2009) *The Fetha Nagast. The Law of King*, Addis Ababa.